

Examen VWO

20 | **01**

Turks (nieuwe stijl)

Voorbereidend
Wetenschappelijk
Onderwijs

Tijdvak 2
Vrijdag 22 juni
10.00–12.30 uur

Tekstboekje

Sahaflarda Eskiye Özlem

İstanbul Haber Servisi –

Kapalıçarşı'nın Fesçiler Kapısı ile Beyazıt Meydanı arasında yer alan İstanbul'un 'eski kitap alışveriş merkezi' Sahaflar Çarşısı, eski hareketli günlerini özleyiyor. 1970'lerden sonra dokusu hızla bozulan çarşı, belediyenin kiralari aşırı biçimde arttırması; eski kitaptan anlayan, bu işe gönül veren esnafın azalması ve işporta baskısının huzursuzluk yaratması nedeniyle kimliğini yitirmeye başladı. Özellikle 1977'de belediyenin Beyazıt Meydanı'nı işgal eden işportacıları geçici olarak Sahaflar Çarşısı'na yerleştirmesiyle çarşı 1 işlevini kaybetmeye başladı. İstanbul Sahaflar Çarşısı Derneği Başkanı Adil Sarmusak, eğitim sisteminin değişmesi, Beyazıt'taki fakültelerin sayısının azalmasıyla eski kitaplara olan ilginin azaldığını belirtti.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı 23, Eminönü Belediyesi'ne ait 19 olmak üzere toplam 42 dükkândan oluşan çarşıda bugün sadece 3-4 dükkân 2. Diğer dükkânlarda ise 'ayakta kalabilme' kaygısıyla ders kitapları, defter, kalem gibi kırtasiye malzemeleri; yabancı dergiler, güncel kitaplar ve yüzük, kolye gibi hediyelik eşyalar satılıyor.

Sahaflık, medrese öğrencilerinin 15. ve 16. yüzyıllarda Fatih ve Beyazıt gibi büyük camilerin etrafında kitap alımı satımı yapmaları ile birlikte 3. Basralı Abdullah Yetimi de sahaflığın piri olarak bilinen ilk kişiydi. 1894'teki İstanbul depremine kadar Kapalıçarşı içinde faaliyet gösteren sahaflar, depremden sonra bugünkü yerlerine taşındılar. Bilim ve kültür adamlarına, üniversitelere ve kitaplıklara birçok basma ve yazma kitap sağlayan 4, 1950'de önemli bir yangın geçirdi.

Yangın sonrasında belediye, çarşıdaki arsaları alarak sahafları bugünkü görünümüne kavuşturdu. Yapılan barakalar sembolik fiyatlarla hak sahiplerine satılırken geri kalan dükkânlar ise yine sembolik fiyatlara 5. Sarmusak, belediyenin, sahafların sadece eski kitap satması şartıyla dükkânları sembolik fiyatlarla kiraya verdiğini belirterek, bu 'centilmenlik anlaşması'nın Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığı yaptığı dönemde

6. Sarmusak, Dalan döneminde belediyenin kira taleplerinde büyük miktarda artış olduğunu ve buna bağlı olarak çarşıda kitapla ilgili diğer malzemelerin de satılmaya başladığını söyledi. Sahaflığın 'kitap doktorluğu' olduğunu söyleyen Sarmusak, artık kendilerine eski kitap sağlayan 7 kalmadığını ifade etti. "Eskiden bohçacı-eskici denilen sahaflar vardı. 8 dolaşır, eski kitaplar toplayıp çarşıya getirirlerdi. O kitaplar da çarşıda açık arttırmayla satılırdı" diye konuşan Sarmusak, diğer bir eski kitap kaynaklarının da, ölen bilim adamları ve üniversite hocalarına ait kitapların çarşıda müzayede ile satılması olduğunu belirtti.

Nihal Kitabevi, Elif Kitabevi gibi 2-3 dükkânın sadece sahaflık yaptığını vurgulayan Sarmusak, sahaflık mesleğinin yok olması halinde 9 arasındaki bağın da kopacağına dikkat çekti. Sarmusak şöyle devam etti: "Bizi sahaf yapan değerli kitapları depolarda, kasalarda saklıyoruz; raflarda sergilemeye kıyamıyoruz. Sadece meraklılarına, eski kitap erbablarına bu kitapları veriyoruz. Artık araştıran, tartışan bilim adamı, yazar ve üniversite hocaları da kalmadı". 10 Kuran, yazma, kullanılmış, elden düşme ve diğer dini kitapların satıldığı çarşıya Tanzimat döneminde basılı kitap da girmeye başladı. 1950'lerden sonra ise kitapların yanı sıra defter, kalem, turistik ve hediyelik eşyalar satılmaya başlıyor ve sahafların müşteri tipi de değişiyor. Sarmusak, çarşıya, okulların açılmasıyla birlikte öğrencilerin yoğun olarak geldiğini, eski müşterilerin ise fazla uğramadığını söyledi. Sahaflar Çarşı'sında kalan son birkaç sahaf da, uzun süre İstanbul'a bir 'kültür merkezi' olarak hizmet veren çarşının önemli sarsıntılar geçirdiğini ifade ederek devletten, belediyeden, kültür adamlarından, İstanbul'u ve kitabı seven herkesten 11.

Cumhuriyet, Kasım 1999

Geçmiş hayatlar ısıtır bütün hamamları ...

Selahattin AYYILDIZ

1 **D**ilimizde hamam sözcüğünün anlamı kısaca,
2 “Yıkılmaya özgü yer ve yapılara verilen isim”
3 olarak karşılıyor. Hamamın tarihi çok eski
4 çağlara uzanmaktadır. En eski hamamlar çok ilkel
5 nitelikteydiler. Anadolu’da ve Mısır’da çeşitli
6 dönemlerde yapılan kazılarda en basit şekillerine
7 rastlanmıştır.
8 İsa’dan önce dördüncü yüzyılda Yunanistan’da ha-
9 mamların bulunduğu bilinmektedir. Ancak bunlar be-
10 densel eğitim ve tıbbi tedavilerin yapıldığı yerlerdi.
11 Roma’da büyük hamamların yapılması imparatorluk
12 çağına tesadüf eder. O devrin Roma hamamlarının iç
13 yapıları acaba nasıldı?

3 **Ö**nünde avluları bulunan Roma hamamlarına cümle
15 kapısıyla girilir, buradan soyunma yerlerine gidilirdi.
16 Daha sonra soğuk ve sıcak su dairelerinin yer aldığı
17 bölümlere geçilirdi. Soğuk su kısmı daha çok yüzme
18 sporları ve yarışmalar için kullanılırdı. Sıcak su bölüm-
19 lerinde yıkılmak için tekneler, terlemek için sıralar
20 bulunurdu. Külhanda yıkılan odunlarla hem üstündeki
21 su deposu, hem de hamamın ısıtılması sağlanırdı.
22 Romalılar hamamlarında hizmet işlerini esirlere ve
23 kölelere yaptırırlardı. Bir Romalı için hamam sadece
24 arınmaya yarayan mekan değildi. Özellikle soyular ve
25 zenginler buralara sohbet etmek, dinlenmek, hatta
26 eğlenmek için gitmekteydiler. Bu durum Bizans dön-
27 minde de aynı şekilde sürmüştür.
28 İslam dünyasında hamamların en güzelleri Türkler
29 tarafından yapılmış, iç ferahlığa ayrı bir önem veril-
30 miştir. Emeviler zamanında sekizinci yüzyılda Suriye’de
31 yapılan hamamlar, yapı tekniği ve süsleme bakımından
32 Bizans hamamlarına benzemektedir. Buna karşın Türk
33 hamamları, diğer uluslarınkine göre çok ayrı özellikler

34 gösteriyordu. Dinin yapılardaki etkisinin kullanım
35 biçimlerini farklı kılabildiğini de gözardı etmemek
36 gerekir. Hıristiyan uluslar hamamlarında tekne içinde
37 yıkanır, müslümanlarsa doğal bir su kaynağının
38 bulunmasını tercih ederlerdi. İşte bu nedenle Türk
39 hamamlarında banyo yapmaya yarayan yıkanma tekne-
40 leriyle, banyo havuzları bulunmamıştır. Dinsel etkiler-
41 den kaynaklanan farklılık mimari özelliklere de yansı-
42 mış, Türk hamamlarıyla Roma ve Bizans hamamlarını
43 değişik kılmıştır.

6 **H**alkın kullanımına yönelik olarak yapılan Türk ha-
45 mamlarının süs ve lüksten uzak olduğunu gözle-
46 mekteyiz. Bunların asıl amaçları temizliği sağlamaktır.
47 Türk halk hamamları çift oldukları yerlerde, sürekli
48 olarak biri kadınların, diğeri erkeklerin hizmetine
49 ayrılmıştır. Tek oldukları yerlerde farklı bir uygulamaya
50 gidilerek, kadınların ve erkeklerin hamamları kullanım
51 günleri saptanmıştır. Bu günler, hamam kapılarına
52 asılan değişik renklerdeki havlularla ifade edilmiştir.

5 **İ**şık, Türk hamamlarında tepeden ufak cam gözlerle
54 sağlanır. Bu nedenle, İstanbul argosunda hamamın kar-
55 şılığı tepegöz olarak kullanılır.

6 **D**ışarıdan gelen ışığın hamamın her noktasına eşit
57 olarak dağılımı için inşa sırasında büyük özen gösterilir.
58 Hamamın dış bölümleri Yunanlılar’da görüldüğünce
59 renkli motiflerle süslenmez. Genellikle tek renk kullanı-
60 mına gidilir. Türk hamamlarının dış yapısı dikkate
61 alındığında, renkten fazla yapı maddelerinin üzerinde
62 durulduğu anlaşılmaktadır. Hakim olan mimari özellik
63 sadeliktir. Hıristiyan Avrupa Sanatı’nda bu alanda
64 kendini belli eden kasvetli, hüznünlü yapısal özellikler
65 hemen hemen hiç görülmez.

9 **“K**endilerine özgü giyiniş ve konuşma biçimleri olan,
67 argoyu çok kullanan, oraya buraya çatmaktan hoşlanan,
68 haylaz delikanlı takımından kimse, ‘külhani...’ İşte, kül-

69 hanbeyinin sözlük anlamı bu şekilde.

7 **Ç**arşı ve pazar ortasındaki hamamlara kendini bilen-
71 ler girmezdi. Dalıp, şaşırıp adımını atanlar kötü isim
72 sahibi olurlar, ya da başlarına bir bela gelmeden çı-
73 kamazlardı. Geceleri de bu hamamların içi ve camakan
74 odaları bekar uşakları tarafından iskan edilir, türlü
75 sebeplerle sık sık olaylar çıkardı. Bu hamam zorbaları ki
76 İstanbul’da ilk defa, “Külhanbeyi” ünvanını almışlardır.
77 Ve ilk külhanbeyleri de Gedikpaşa Hamamı’nın bekar
78 odalarından çıkmıştır.

Nokta 23, 1995

Serbest Kürsü

Düşünenlerin düşüncesi

Yöneten: Hikmet BİL

► Adres: Hürriyet Tesisleri Güneşli - 34544 İstanbul
► FAX: (212) 550 34 72/77

Tarihe damgasını vuran üç kadın

Dr. Hüseyin PEKİN / Zürih - İSVİÇRE
(Hukukçu - Araştırmacı)

1 Elbette ki tarihe damgasını vuran kadınların
2 sayısı sadece üç ile sınırlanmamalıdır. Çağlara veya
3 dünyamızın değişik yörelerine göre oynadıkları
4 rolleri önem ve ağırlık kazanan daha pek çok
5 kadın vardır.

2 Ancak, bu kadınların hepsini tanıtmak, belki bir
7 tarihçinin uğraş alanına girebilir ama herhalde
8 mütevazı bir yazının çerçevesini de çok aşar.
9 Bundan dolayı, belli bir ölçüye (kriter) göre
10 aralarında zorunlu seçim yapılmıştır.

3 Bu çerçevede yazımızda güdülen amaç;
12 psikolojideki 'fikirlere çağırışımı' sürecini harekete
13 geçirerek günümüzde de insanların en ziyade
14 ilgisini çeken olgularla (durumlarla) benzetmeler
15 yapılmasına zemin hazırlamak olmuştur.

4 Böylece betimlenen amaç doğrultusunda,
17 aşağıda tarihe damgasını vuran, işlevleri
18 birbirinden çok değişik üç kadının; Hz. Ayşe,
19 Jeanne d'Arc ve Kleopatra'nın kısa yaşam
20 öyküleri sergilenmiştir. Kuşkusuz bizler, bir başka
21 deyişle bu kadınlara rahatlıkla 'dünya üzerine bin
22 yılda bir gelebilen kadınlar' olarak da
23 nitelendirebiliriz. Ve de bu münasebetle bir kez
24 daha görülmüştür ki, büyük Alman şairi Schiller'in
25 (1759-1805) vaktiyle söylemiş olduğu gibi,
26 gerçekten de 'dünya tarihi, dünya mahkemesi'dir
27 (die Weltgeschichte ist das Weltgericht).

HAZRETİ AYŞE

5 Hz. Muhammed'in üçüncü ve çok sevdiği eşi Hz.
28 Ayşe, 614 yılında Mekke'de doğmuştur. Hz. Ayşe,
29 peygamberimizle evlendirildiğinde 9-10 yaşlarında

31 kadardı. Babası Hz. Ebubekir, Hz. Muhammed'in
32 en etkili destekleyicilerinden biri ve başdanışmanı
33 idi. Bu evlilikte, onunla bağların daha da
34 güçlendirilmesini istemenin rol oynamış olması
35 olağan sayılmalıdır. Hz. Ayşe, peygamberimizin
36 hayata gözlerini yumduğu tarihte (8 Haziran 632)
37 henüz daha 18 yaşında bulunuyordu. Temmuz
38 678'de, Hz. Muhammed'in ölümünden takriben
39 elli yıl kadar sonra Medine'de ölmüştür.

6 Hz. Ayşe, ne peygamberimizin sağlığında ve ne
41 de onun ölümünden sonra babası Hz. Ebubekir'in
42 (632-634) ve Hz. Ömer'in halifelik dönemlerinde
43 kayda değer herhangi bir siyasi ve dini rol
44 oynamamıştır. Ancak, üçüncü halife Hz. Osman'ın
45 öldürülmesini (656) takiben Hz. Ali'nin dördüncü
46 halife seçilmesini içine sindirememiş, derhal Hz.
47 Ali karşıtlarının yanında yer almıştır. 1000 kadar
48 Mekkeli askerinin başında önce Basra'yı ele
49 geçirmiş, sonra da Hz. Ali'nin kuvvetleri ile savaşa
50 tutuşmuştur. Bu savaş Hz. Ayşe'nin devesinin
51 etrafında cereyan ettiği için tarihte 'Camel' (Deve)
52 Vakası olarak anılmaktadır. Savaş sonunda Hz.
53 Ayşe yenik düşmüş, ancak Hz. Ali kendisine çok
54 saygılı davranmış, 12 bin dirhem emekli ödeneği
55 bağlatarak Medine'de sükûn içinde yaşamasına
56 müsaade etmiştir.

JEANNE D'ARC

7 Fransız ulusal kadın kahramanı Jeanne d'Arc'ın
57 insanüstü yeteneklerle ortaya çıkması, döneminde
58 'Orlean Bakiresi'nin birtakım semavi ya da şeytani
59 güçlerinin tutsağı olması ile açıklanmıştır. Johanna,

61 6 Ocak 1412'de Fransa'nın kuzeydoğu
62 bölgesindeki Domremy'de doğmuş bir köylü
63 kızıdır. O sıralarda, Fransa ile İngiltere ve
64 Burgondlar arasında 1328'de başlayan Yüzyıl
65 Savaşları sürüyordu. Ve küçük köylü kızı Johanna
66 birtakım semavi sesler duyuyordu. Bu sesler ona
67 Fransa'yı kurtarmak için Tanrı'nın kendisini
68 görevlendirdiğini bildiriyordu. Sonuçta, o, Tanrı
69 buyruğuna uydu ve binbir güçlükle 1429'da
70 Chinon'da Kral VII. Şarl'a ulaşabildi. Kralı, savaş
71 kazanıldığında 'krallar kralı' olarak taç giyeceğine
72 inandırarak kendisine küçük bir savaş birliği
73 vermeye razı etti. Asker elbisesi giymiş halde bu
74 birliğin başında 8 Mayıs 1429'da Orlean'ı kurtardı.
75 İngilizler kaçmak zorunda kaldılar. Bir yıl sonra
76 ise, 23 Mayıs 1430'da Compiegne kuşatmasında
77 Burgondlar tarafından tutsak alındı ve Rouen'e
78 getirilerek büyük bir meblağ karşılığında
79 İngilizlere teslim edildi. İngilizler, Paris
80 Üniversitesi'nin de desteği ile sadık dostları
81 Rouen Başpiskoposunun başkanlığında bir
82 'Ruhani Mahkeme' kurdurttular. Bu mahkeme
83 Johanna'yı 'büyücülük' ve 'dinsizlikle' suçladı ve
84 yakılarak öldürülmesine hükmetti. Sonraki
85 tarihlerde itibarı iade olundu.

KLEOPATRA

8 86 Kleopatra, İskenderiye'den Yunan ve Mısır
87 krallıklarına hükmeden 'Ptoleme' hanedanı

88 krallarından XII. Ptoleme'nin ikinci kızıdır. Kökü
89 Makedonya Kralı Büyük İskender'e dayanan aile,
90 Mısırlı kanı taşımamaktadır. Doğumu M.Ö. 69'dur.
91 Henüz daha 17 yaşında iken eski Mısır'da
92 firavunlardan beri sürüp gitmekte olan bir
93 geleneğe uyularak 13 yaşındaki erkek kardeşi ile
94 evlendirilmiştir. Sonra da bir süre ülkeyi birlikte
95 yönetmişlerdir. Hükümet işlerinden
96 uzaklaştırılmak istenmesi üzerine, Roma
97 İmparatoru Sezar'ın yardımı ile tekrar tahtına
98 kavuşmuştur. Kleopatra çok güzel, cinsel cazibesi
99 ile erkekleri büyüleme gücüne sahip, iktidar
100 hırsıyla yanıp tutuşan bir kadındır. Önce Sezar'ın,
101 onun ölümünden sonra da bir diğer güçlü Roma
102 generalinin, Antonius'un sevgilisi olmuştur. Ne var
103 ki, Antonius, kayınbiraderi Oktavius'la yaptığı
104 Aktium Savaşı'nda (M.Ö. 30) yenilgiye uğramış ve
105 yaşamına son vermiştir. Bunun üzerine Kleopatra,
106 Oktavius'a yaklaşmayı denemiş ise de ondan yüz
107 bulamamıştır. Çaresizlik içinde, göğüslerini zehirli
108 yılanla sokturarak yaşamına son vermiştir.
109 (MÖ. 30). Onun ölümü ile birlikte Mısır'da
110 binlerce yıl süren Firavunlar dönemi de sona
111 ermiş, ülke Roma kolonisi olmuştur.
9 112 En derin saygılarımla.

Kısaltılarak alınmıştır

Hürriyet, 29 Temmuz 1996

Vitrindekiler

1 **Inka'nın Ölümü**/ Luis Mizón/
Çeviren: Erhan Büyükkakıncı/ Can
Yayıncılık/ 139 s.

“Inka'nın Ölümü”, Şilili yazar Luis Mizón'un ilk romanı. Yazar bu romanda, yarı soylu, yoksulluğa düşmüş bir aileden gelen Gabriel'in

öyküsünü anlatıyor. Karanlık bir gecede Lima'nın batakhanelerini, kanlı heykelleri olan loş kiliselerini, sellerin alıp götürdüğü mezarlıklarını dolaşır Gabriel. Derken, şaka gibi başlayan, gerçek mi, düş mü olduğu anlaşılmayan bir boğuşma sonucu, Amazon ormanlarındaki bir hapisneden yeni kaçmış olan yerli Partolome'yi öldürür. Bu düşsel ve karmaşık anlatı, Latin Amerika'nın yıkıntılarla ve kanla yoğrulmuş yazgısı hakkında şiirsel düşünceleri içeriyor. Yerlinin öldürülmesi, isyancı Inka Tupac Amaru'nun tarihsel ve efsanevi kişiliğiyle birleşiyor. İspanyollar tarafından parça parça edilen Tupac Amaru'nun yeraltında dolaşan beden parçaları, günün birinde bir araya gelerek onun bedenini yeniden oluşturacaktır.

2 **Şeytanın Çağrısı**/ Henri-Frédéric
Blanc/ Çeviren: A. Burak Zeybek/
Can Yayınları/ 112 s.

“Şeytanın Çağrısı”nın kahramanı, edebiyat fakültesinde felsefe öğrenimi gören bir öğrencidir. Kendini cinlere kaptırmış bu kişi, kafasının

içinde kurduğu dünyada tek başına yaşamakta, insanlardan kaçmaktadır. Derken, Afrikalı, güzeller güzeli bir kızla tanışır, ona âşık olur. Aşkına karşılık göremeyen, kafası zaten karışık bu kişinin yaşamı iyice altüst olur. Onun için, bundan böyle

cehenneme iniş, aşkın ve kötülüğün sınırına yolculuk başlamıştır. Okurlarımıza daha önce “Uyku İmparatorluğu” ve “Yırtıcıların Alacakaranlıkta Savaşı” adlı romanları yayımlanan Fransız yazarı Henri-Frédéric Blanc bu romanında bize, günümüz tüketim toplumlarının çarpıcı bir taşlamasını daha sunuyor.

3 **Beş Ada**/ Mehmet Zaman Saçlıoğlu/
Can Yayınları/ 139 s.

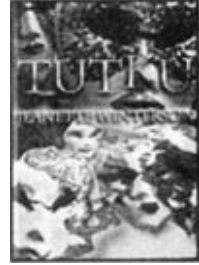
“Yaz Evi adlı ilk kitabıyla, 1994 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı alan Mehmet Zaman Saçlıoğlu, Beş Ada'da aşılabilen öykü kitaplarından farklı bir toplama çıkıyor

okur karşısına. Her biri tek başına varolma, yaşama gücüne sahip öyküler, yan yana geldiğinde ayrı bir bütünlüğü ve boyutu sergiliyor. Okuduğunuzda bunun bir rastlantı değil, yazarın seçimi olduğunu göreceksiniz. Biri, kitabın başında, öbürü sonunda yer alan, sanatsal yaratı ve bilimsel arayışa ilişkin bir masal, kocaman bir parantezin iki ucu sanki. Saçlıoğlu, kitabın geriye kalan dokuz öyküsünü bu büyük parantezin içine yerleştirerek, hem arayışlarında nereye varacağı kestirilemeyen yaratıcı insanlık serüveninin tümünü hatırlatıyor bize, hem de kendi öykülerini nasıl konumlandığına ipuçlarını veriyor. Kuramsal birikimiyle hayat deneyimlerini ve gözlemlerini; düşünsel olanla duyumsal olanı birbirinin içinde eriterek akıtıyor öykülerine. Bilinçle bilinçaltını, gerçekte fantastiği harmanlıyor. Kimi kez plastik sanatlardan, kimi kez deneme türünden ödünç aldığı olanakları öyküleri için seferber ederek yapıyor bunu. ‘Birinci Masal’da tüm sanatlar arasında önceliği söz sanatlarına vermesi boşuna değil. ‘Önce söz vardı’yı unutmadan, bu sözün hakkını vererek yazıyor öykülerini.” Diyor Nursel Duruel kitabın arka kapağında.

4 **Tutku**/ Jeanette Winterson/ Çeviren:
Pınar Kür/ İletişim Yayınları/ 196 s.

Napolyon'un taç giyme töreni. Dondurucu bir kışta Rusya içlerine ilerlemeye çalışan Fransız ordusu. Müzisyen olacağını ya da cephede

savaşa gittiğini düşünürken kendini ordunun mutfağında bulan Henri. 1797'de Napolyon ile tanışan Venedik. Bir balıkçı ailesi. Askerlerin arasında bir kadın: Vilanelle.

Düşsel bir atmosfer, İmparator'a hayran bir Fransız köylüsünü ve İtalyan bir balıkçının kızını kuşatır. Jeanette Winterson, Tutku'da bir oyuna dönüştürülmüş yaşama kendi kara mizah çerçevesinden bakıyor. Değişik anlatıcıların zenginleştiği bir ortamda, Fransız Devrimi'nin ertesindeki Avrupa'dan bir kesit sunan Tutku, 1987'de John Llewelyn Rhys Ödülü'nü aldı.

Cumhuriyet, 1999

DEYİM KAYNAKLARI

- 1 Ağakay Dr. Mehmet Ali, *Türkçede Mecazlar Sözlüğü*, Ankara, 1949.
- 2 Ağakay Dr. Mehmet Ali, *Türkçede Yakın Anlamlı Kelimeler Sözlüğü*, Ankara, 1956.
- 3 Ahmet Mithat, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye-Şinasi Hikemiyatının Ahkâmını Tasvir*, İstanbul, 1871.
- 4 Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmani*, İstanbul, 1876.
- 5 Ahmet Vefik Paşa, *Müntahabât-ı Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye*, İstanbul, 1871.
- 6 Akçın Faik, *Yurdun Dört Bucağı Yöresinden Deyimler*, Türk Folklor Araştırmaları, 1965.
- 7 Aksan Doğan, *Bazı Tabirlerimizin Tarihi ve Hikayesi Türk Dili*, 1953.
- 8 Aksoy Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ankara, 1969.
- 9 Aktünç Hulki, *Türkçemizin Büyük Argo Sözlüğü*, İstanbul, 1990.
- 10 Ali Bey, *Lehçetü'l Hakâ-yık*, İstanbul.
- 11 Altınar Altuğ, *Tabirlerin Doğuşu, Karamanın Koyunu*, Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul 1953.
- 12 Asım Mütercim, *Kaamûs Terc.* 1810.
- 13 Atabal Neşe Ayla Bayraz, *Karşılıklar Kılavuzu*, Ankara, 1990.
- 14 Atalay Besim, *Çeşitli Halk Fıkraları ve Deyimleri*, Ankara, 1968.
- 15 Atalay Besim, *Dîvan-ü Lügaat-it Türk*, 1943.
- 16 Bahadınlı Yusuf Ziya, *Türkçe Deyimler Sözlüğü ve Kaynakları*, İstanbul, 1975.
- 17 Bayatlı Mahmutoğlu Hasan, *Câm-ı Cem-Ayin, Sadeleştirilen: Kırzioğlu Fahrettin*, İstanbul, 1949.
- 18 Bayrı, Mehmet Halit, *İstanbul Folkloru*, İstanbul, 1947.
- 19 Belenli Mahmut, *Bazı Tabirlerimizin Tarihi ve Hikayesi*, İstanbul 1958.
- 20 Bozyiğit Ali Esat, *Atasözleri ve Deyimlerimizde Giyim, Kuşam, Türk Folklor Araştırmaları*, İstanbul, 1971.
- 21 Bozyiğit Ali Esat, *Atasözleri ve Deyimlerimizde Meslekler*, Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul 1972.
- 22 Bölge Ağızlarından Atasözleri ve Deyimler, Ankara, 1969.
- 23 Büyük Türkçe Sözlük, 10 cilt, İstanbul, 1982.
- 24 Cengiz Haydar, *İlgün'da Atasözleri ve Deyimler*, Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, 1973.
- 25 Çotuksöken Yusuf, *Deyimlerimiz*, İstanbul, 1992.
- 26 Demiray Kemal, *Eş Anıamlılar Sözlüğü*, İstanbul 1982.
- 27 Demiray Kemal, *Temel Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1982.
- 28 Dereli Ali, *Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, 1991.
- 29 Dergah Yayınları, *Açıklamalı-Örneklili Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, 1986.
- 30 Devellioğlu Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1990.
- 31 Devellioğlu Ferit, *Türk Argo Sözlüğü*, Ankara, 1970.
- 32 Dilaçar, A., *Türk Diline Genel Bir Bakış*, Ankara, 1964.
- 33 Doğan Ahmet Dr. *Açıklamaları ve Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*, Ankara, 1992.
- 34 Doğanay Ali, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, İzmir, 1972.
- 35 Ege Hüsamettin, *Çizmeden Yukarı Çıkma*, Ankara, 1965.
- 36 Eli Emîri, *Durûb-ı Emsâl (el yazısıyla üç defter)*
- 37 Emir Sabahat, *Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, 1992.
- 38 Eyüboğlu E. Kemal, *Onüçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimleri*, İstanbul, 1973.
- 39 Eyüboğlu İsmet Zeki, *Dil ve Bel Üstüne Deyimler*, Türk Folklor Araştırmaları, Ankara, 1975.
- 40 Eyüboğlu İsmet Zeki, *Halk Deyimleri*, Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, 1960.
- 41 Eyüboğlu İsmet Zeki, *Halk Dilinde "Yüz" Deyimleri*, Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, 1960.
- 42 Folklor Sözlüğü-Deyimler-Atasözleri-Yer Adları Derleme Kılavuzu, Ankara, 1953.
- 43 Gökçeoğlu M., *Kıbrıs Türk Atasözleri Deyimleri Sözlüğü*, Lefkoşa, Kıbrıs, 1983.
- 44 Gökşen Enver Naci, *Açıklamalar ve Hikayelerle Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1985.
- 45 Gökşen Enver Naci, *Deyimlerimiz ve Kaynakları*, İstanbul, 1976.
- 46 Gölpınarlı, Abdülbaki, *Tasavvufun Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul, 1977.
- 47 Gözler H. Fethi, *Örnekleriyle Türkçemizin Açıklamalı Büyük Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, 1983.
- 48 Güney Eflâton Cem, *Atasözleri ve Deyim Notları*,
- 49 Gürçan Behire, *İstanbul'da Kullanılan Bazı Tabirler ve Atasözleri*, Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, 1961.
- 50 Kadri Hüseyin Kazım, *Türk Lügati*, 4 c., İstanbul, 1945.
- 51 Kandemir Emine - Yavuz Kandemir, *Altın Eşanlı ve Karşıt Anlamlı Kelimeler Sözlüğü*, İstanbul, 1989.
- 52 Kartal Numan, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, 1988.
- 53 Gül Metin - Yalçın İlhan, *Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*, Ankara, 1989.
- 54 Köklügüller Ahmet, *Açıklamaları ve Atasözleri ve Deyimlerimiz*, İstanbul, 1982.
- 55 Levend, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatında Manzum Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Ankara, 1961.
- 56 Mehmet Halit, *İstanbul Argosu ve Halk Tabirleri*, İstanbul, 1934.
- 57 Mehmet Münif (Paşa) *Halk Tabirleri*, Halk Bilgisi Haberleri, İstanbul, 1941.
- 58 Meydan-Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, 12 c., İstanbul, 1969-1973.
- 59 Milli Kütüphane G.M. *Türk Atasözleri ve Deyimler*, 2 cilt.
- 60 Moran Yıldız, *Eşanlı Sözcükler ve Karşıt Anlamı Sözlüğü*, İstanbul, 1992.
- 61 Muallimoğlu, Nejat, *Deyimler ve Atasözleri, Beyitler ve Anlamdaş Kelimeler*, İstanbul, 1983.
- 62 Naci Muallim, *Lugat-ı Nâci*, İstanbul, 1890.
- 63 Narin Feridun - Uzun Erdiç, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, 1984.
- 64 Oyat Fazıl, *Ata Sözlüğü, Değişler*, İstanbul, 1946.
- 65 Özbekoğlu Gümülcineli Esat, *Türk Dilinde Kinayât*, İzmir, 1924.
- 66 Özdemir Emin, *Açıklamalı-Örneklili Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, 1981.
- 67 Özön Nejat, *Dil Kılavuzu*, İstanbul, 1985.
- 68 Özön Mustafa Nihat, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1965.
- 69 Özön Mustafa Nihat, *Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü*, İstanbul, 1971.
- 70 Özön Mustafa Nihat, *Türkçe Tabirler Sözlüğü*, İstanbul, 1933.
- 71 Özön, Mustafa Nihat, *Atasözleri*, İstanbul, 1956.
- 72 Öztelli Cahit, *Deyimler Hakkında*, Türk Folklor Araştırmaları, 1962.

 EDITÖR

Yeni dizi

1 Geçen ay Kanal D'de yayına giren ve iki haftada bir ekrana gelen "Keşifler Atlası" belgeseli, 2 Mayıs Pazar gününden itibaren her hafta yayınlanacak. İzleyicilerden gelen yoğun istek üzerine daha önce yayınlanmış olan "Orta Fırat Vadisi" ve "Sarkeçili Yörükleri" bölümleri de tekrarlanacak. Yönetmenliğini **Handan TÜRKELİ**'nin yaptığı ve **ATLAS** elamanlarının desteği ile hazırlanan bu belgeseli kaçırmamanızı öneririm.

***

2 **ATLAS**'in "Osmanlı" dizisine gelecek sayıda devam edeceğiz. Bu kez Osmanlı'nın vurucu gücü yeniçeriler büyüteç altına yatırılacak. **ATLAS** Osmanlıların yanısıra bu sayıdan itibaren yeni bir dizi daha başlatıyor: "3. Binyıl... Millennium" Bu dizide 3. binyıla Türkiye'nin neler bıraktığı konu edilecek.

3 Bu dizinin ilk konusu; günümüz dünyasını büyüteç altına alan "Zaman". Asla yakalayamadığımız, avucumuza alıp koklayamadığımız zaman. Hızlandıkça daha da hızlanmak zorunda kaldığımız bir çağda, saatlerin diktatörlük kurduğu kentlerde zaman kaybetmemek için koşuyoruz. Arkadaşımız **Mustafa CEMAL** zamanı gizemli kılan kaynakları aradı.

ATLAS, bu sayısında da birbirinden ilginç konularla dolu.

4 İÖ 2. binyılda kurulan Hitit İmparatorluğu 400 yıldan uzun bir süre antik dünyanın süper güçleri arasında yer aldı. Hattuşa bu imparatorluğun başkenti idi. Anadolu, medeniyetlerin yoğun olduğu bir kazandı ve Hattuşa bunun tam ortasında yer alıyordu. **Mehmet GÜLBİZ** ve **Ayk KÖKÇÜ**'den kurulu **ATLAS** ekibi Boğazköy'de, Hititlerin başkentinde, İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Arkeolog Dr. Jürgen Seeher başkanlığında yürütülen arkeolojik kazıları izleyip Anadolu'nun Karanlık Çağı'nın aydınlanmasına şahit oldular. İlerideki sayfalarda bu heyecanı sizlerle paylaşacaklar.

5 Ayrıca bu sayıda okurlarımıza büyük boy bir ansiklopedik "Hitit Haritası" armağan ediyoruz. Bu haritada, birçok bilgiye bir anda ulaşmanız mümkün olacak.

6 Yazıya gelmez dilleri, efsanevi kökenleri, müzikleri, ayinleri ve baş eğmeyen tavırlarıyla rengârenk bir halk... Barındırdığı etnik kavimlerle Güneydoğu Asya'nın Babil'i sayılan bir ülke... Arkadaşımız **Ali Murat ATAY**, Vietnam'ın 54 etnik grubundan sadece biri olan Hmonglar'ın konuşan renklerini getirdi. Kılıçlar, güzler, filintalar, mavzerler, yenenler ve yenilenler... Galipleri durmadan değişen, neredeyse galibi olmayan sayısız isyan. Şeyh Bedreddin ayaklanması, Celali isyanları ve arkaalarında yüzlerce ölü bırakan efeler, eşkıyalar. Atçalı Kel Mehmet, Çakırcalı Efe, Yörük Ali Efe. Arkadaşlarımız **Tevfik TAŞ** ve **Şebnem ERAŞ**, Aydın'ın isyanla mayalanan dağları ve dağ köylerinde dehşetli geçmişin izlerini aradı.

7 Suyun akarak, birleşerek, yön değiştirerek, denizi arayarak yazdığı uzun ve karışık bir öykü... Kumullar, göller, içindeki bataklıklarla vahşi bir görünüm sunan ormanlar... Suyun, kumun ve rüzgârın dalgalandırdığı bir delta... Arkadaşımız **M. Türker ERŞEN** ve usta fotoğrafçı **Cüneyt OĞUZTÜZÜN**, Güney Marmara kıyılarının en çarpıcı doğal zenginliklerini barındıran Kocaçay Deltası'nda rengârenk gelen baharı karşıladılar.

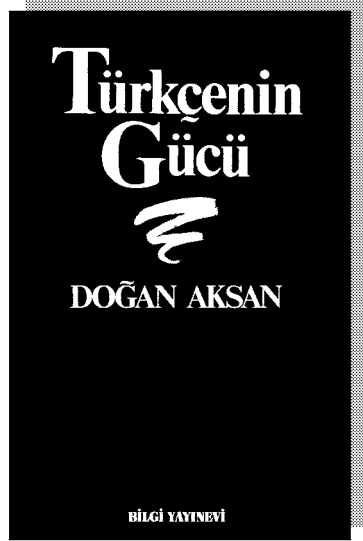
8 Gizemli manastırlar, masalsi topraklar... Uzağı yakınlaştıran inişli çıkışlı sokaklar, kübik prizmaları andıran evler, misafiri ev sahibinden önce karşılayan taşlara oyulu laleler, sarmaşıklar ve kat kat avlular... Süryaniler, Türkler, Kürtler, Araplar... Arkadaşımız **Uğur ULUOCAK**, tarihi 2 bin 500 yıl kadar gerilere giden, dinlerin, dillerin, kültürlerin ve öykülerin içiçe geçtiği Midyat'ı görüntüledi ve yazdı.

***

9 Türkiye'nin en çok satan ve en çok okunan dergisi **ATLAS**'in gelecek sayısında yeni gezilere çıkmak dileğiyle hoşça kalın.

MEHMET YAŞIN

e-mail: myasin@hurriyet.com.tr

GİRİŞ

- 1 İnsanoğlunun dili, yalnız, onun konuşabilmesi düşündüğünü başkalarına iletebilmesi demek değildir. Dil dediğimiz düzen insanın gözüdür, beynidir; düşüncesi, ruhudur. Ama insan beyninin nasıl gizli yönleri, bilinmeyen noktaları varsa, dilin de çözümlenemeyen, apaçık ortaya konamayan birçok yönleri vardır. Özellikle işleyişi, ruhla, mantıkla olan ilişkisi açısından.
- 2 Beynin bu gizliliklerine karşın her dil, evreni, doğa olaylarını, duygu ve düşünceleri, insanlar arasındaki ilişkileri kendince, kendine yeterli bir biçimde anlatır; açığa vurmaya yarar. Bu nedenle dilbilimciler genellikle «yoksul» ya da daha doğrusu «ilkel dil» olarak nitelenebilecek bir dilin varlığından söz etmezler. Ancak bir dili konuşan toplum günümüzün her türlü uygarlık gelişmelerinden uzak bulunuyor, örneğin Afrika'nın güç ulaşılan, balta girmemiş ormanlarla kaplı bölgesinde ya da Okyanusya'nın insan gözünden uzak bir adasının içlerinde yaşıyorsa, onun dilinde insanoğlunun bugün tanıdığı, uygarlığa ilişkin kavramlar (uçak, telefon, teleks, uydu... gibi) bulunamayacağı için dili de bir bakıma, gelişmemiş sayılabilir. Hele bu diller yalnızca «konuşulan dil» olarak kalmış, şiirler, destanlar, tarih kitapları, kısacası, yazılı ürünler vererek bir kültür diline dönüşmemişse, elbette bu dilin yoksulluğundan söz edilebilir. Özellikle soyut kavramlar, düşünce ve ruha dayanan konuların karşılıkları açısından bu gibi dillerin zengin sayılmalarına olanak yoktur.
- 3 Yeryüzünde öyle diller vardır ki, yüzyıllar boyu sanat,

edebiyat, düşün ve teknik alanlarında pek çok ürün vermiş, bu alanlara büyük katkılarda bulunmuştur. Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, Rusça gibi, bu niteliği taşıyan dillere bu nedenle «kültür dili» denmektedir.

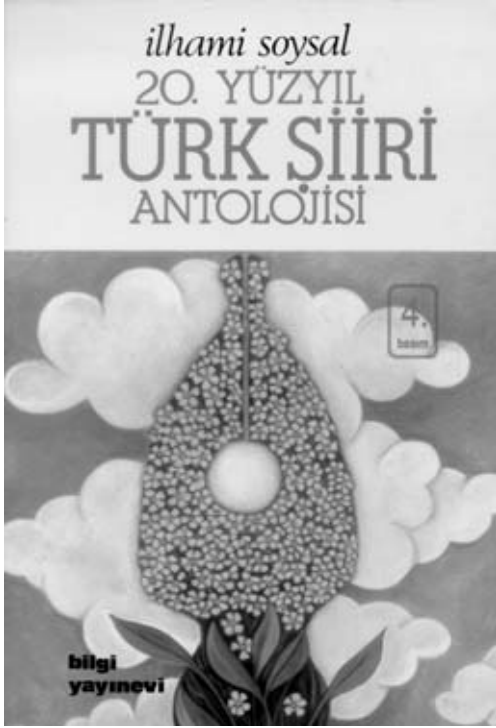
4 Türkçeye gelince, geçmişi bu dillerden daha eskilere uzanan, VII - VIII. yüzyıllara ait belgelerinde bile gelişmiş, sanatlı bir dil görünümü sunan, Asya'nın en kuzeyinden, Sibiry'a'nın Buz Denizi kıyılarından Avrupa içlerine kadar uzanan, bugün bile Asya ve Avrupa'da aşağı yukarı 100 milyon kişinin konuştuğu çeşitli lehçeleriyle eski, yaygın, güçlü bir dille karşılaşırız. Bu dilin Yakutça, Çuvaşça, Kazakça gibi çeşitli lehçeleri birer dil durumuna gelmiştir.

5 Türkçenin anlatım gücünü araştırmak, onun zenginliklerini ortaya koyabilmek için seçilecek en iyi yol, bizce, onun kaynağına inerek önce en eski yazılı ürünlerini incelemek, sonra, bugüne gelinceye kadar söz, anlatım açısından gösterdiği gelişmeleri, kazandıklarını ve yitirdiklerini incelemektir.

6 Şunu her şeyden önce belirtelim ki, bir dil, onu konuşan ulusun yaşayış biçiminin, en geniş anlamda kültürünün, dünya görüşünün, tarih boyunca geçirdiği çeşitli evrelerin ve başka toplumlarla kurduğu ilişkilerin yansıtıcısıdır. Ama bütün bunların yanı sıra her dilin kendine özgü bir «dünyayı anlayış ve anlatış biçimi» vardır. Bu biçim, dilin sözcük varlığının, anlam açısından incelenmesiyle ortaya konabilir. Dildeki benzetmeler, aktarmalar, deyim ve atasözleri incelendiğinde o ulusun çeşitli nitelikleri kendiliğinden belirir.

7 İşte biz bu çalışmamızda Türkiye Türkçesini temel alarak Türkçenin sözcük varlığını bir süzgeçten geçirmek, onun engin gücünü ortaya koymak istiyoruz. Bunu gerçekleştirmeye çalışırken önce, Türkçenin ses özelliklerini, sonra yapısını ve türetme gücünü, daha sonra da sözcük varlığının anlam yapısı ve özelliklerini gözden geçirmek istiyoruz.

8 Eğer dünyada Türk dili üzerindeki çalışmalar incelenecek olursa, birtakım dilbilgisi kitaplarının, sözlüklerin ve konuşma kılavuzlarının yayımlandığı XVII. yüzyıldan başlayarak bugüne kadar Batıdaki ve özellikle XX. yüzyılda yurdumuzdaki yayınlarda Türkçenin bir alanına yeterince önem verilmediği görülür. Bu da Türkçenin anlam yönünden incelenmesi, anlatım yollarının ve gücünün ortaya konmasıdır. Kitabımız bu alana birkaç taş koymayı amaçlıyor.

SUNUŞ

- 1 Türkiye şairi, şiiri bol, antolojisi, güldestesi kıt bir ülke... Hele şu son yıllarda şöyle genişçe, doyurucu hiçbir antoloji yayımlanmamış...
- 2 Oysa Türk şiiri, yatağına sığmayan, gürül gürül akıp giden bir nehir gibi canlılığını sürdürüyor. Biz bu kocaman, bu delişmen nehirde bir bardak su alıp içmeniz için siz okuyuculara sunma çabasına düştük.

3 Büyük savlarımız yok. Yirminci Yüzyıl Türk Şiiri bu antolojide yer alan şair ve şiirlerden oluşmaktadır görüşünde de değiliz. Antolojiyi hazırlarken ölçümüz, daha çok belleklerde yer etmiş şiirleri derlemek, sınırlı da olsa, kalıcı olacaklarını sandığımız genç kuşak şairlerine de yer verebilmek oldu.

4 Genç kuşak şairleri derken, varabildiğimiz en yakın sınır, 1944 doğumlular oldu. Aşağı yukarı 29-30 yaşındakiler. Oysa inanıyoruz ki, çok daha gençler içinde de yetenekli ve yarınlara kalacak şairler vardır. Ne var ki, o şairlerin o şiirlerini belleklerde çakılmış, kolay kolay silinemez şiirler diye düşünemedik şimdilik. İlerde, elbette onlardan da seçilecek çok şiir, çok şair çıkacaktır.

5 Bu antolojiyi derlerken, bine yakın şiir kitabı, otuz kadar da antolojiyi elden geçirdik. Edebiyat tarihleri, batıp çıkmış ve çıkmakta olan dergiler de taramalarımıza konu oldu. Yüze yakın insan üstünde ufak çaplı bir araştırma ve soruşturma yaptık. Bunlardan, hiç değilse bir dizisini anımsadığı, herhangi bir şiirinin adını bildiği şairlerin adlarını alt alta yazmasını istedik.

6 Soruşturma ve araştırmamız, inanılması güç sonuçlar verdi. Yüze yakın, çeşitli eğitim düzeyindeki insan içinden en çok şair adı sayabilen 34 şair saydı. Ortalama ise, 14 şair adında kaldı... Şimdiye kadar yayımlanmış antolojilerde yer alan şairlerin adını saydık. Binlerce ad bulacağımızı sanırdık, günümüze kadar antolojilere girebilmiş yirminci yüzyıl Türk şairlerinin adlarının sadece 354 olduğunu gördük.

7 İşte 60 şairi kapsayan bu antoloji bu araştırma ve soruşturmaların sonucu olarak ortaya çıktı. Birinin bu işi yapması gerekliydi, biz yaptık. Beğenip beğenmemek, yeterli bulup bulmamak size bağlı.

6 Haziran 1973, Ankara

İlhami SOYSAL

Aşırı uyum hastalığı

LEVENT METE¹⁾

1 Zelig, karşısındaki kişinin şeklini alır. Şişman bir adamla konuşurken şişmanlar, karşısındaki uzun boyluysa boyu uzar. Bir psikiyatristle görüşür, ancak kısa sürede, onun söylemiyle konuşmaya başlar, psikiyatriste dönüşür. İçindeki kendine özgü, onu kendisi yapan çekirdeğe ulaşmak olanaksız. Öz varlığı bir aynayla kaplanmış gibidir.

2 Woody Allen'ın yarattığı bu film kahramanı aşırı uyumlu çağdaş "Kitle insanı"nın tipik bir temsilcisidir. Ionesco, bu insan tipini özgün bireyin karşıtı olarak tanıtır. Davranışlarına yön veren ilkeleri ve yaptıkları için kendine hesap verme gereksinimi yoktur. "Akıntıya karşı yüzmek." Ne yapması gerektiğiyle değil, kendisinden ne beklediğiyle ilgilidir. Kabul edilmek, onaylanmak, yer edinmek, para kazanmak ya da olası bir cezadan korunmak için ne gerekiyorsa onu yapar. Her şeyini toplumdaki geçerli ortalamaya göre ayarlamıştır. Bu ortalama değiştikçe kendi kendine çekidüzen verir.

3 Kitle-insanı genellikle gösterdiği uyumun karşılığını alır, onaylanır, yükselir, kazanır. Ancak, bunun bir bedeli vardır. Hedefe kişiliği pahasına ulaşmıştır, geldiği noktada artık kendisi değildir. Truman Capote'un "Bay Kötülük" adlı öyküsünde düşlerini satan taşralı kız gibi, "sanki bir hırsız her şeyini çalmış, yalnızca kemiklerini bırakmıştır". Bay Kötülük, insanı edilginleştiren ve kendisi olmaktan çıkaran çağdaş kent uygarlığından başkası değildir.

Tehlikeli mi?

4 Özgünlüğünü yitiren insan, her duruma kendiliğinden uyum sağlayan bir robot kimliği içine sürüklenir. Otoriteye karşı çıkması, hatta ondan farklı düşünmesi bile olanaksızdır. Bu nedenle tehlikelidir, birey olarak kalmayı başarabilen insanda korku uyandırır. Çünkü, her tür fanatizmin kullanımına açık durumdadır.

Aşırı uyum salgınları

5 Aşırı uyum hastalığı bazı dönemlerde olağanüstü bir hızla yayılarak salgınlara yol açabilmektedir. Don Siegel "Beden Kemiricilerin İstilasını"nda, bilim-kurgu tarzı içinde, böyle bir aşırı uyum salgını konu alır. İnsanların kişiliklerini silerek, onları zihinsel olarak birbirinin kopyası bitki-insanlar haline getiren bir tür bakteri hızla yayılmaktadır. Filmin kahramanı Dr. Bennell, olup bitenin farkına varır, insanları uyardırmaya çalışır, ancak başaramaz, tümü birer bitki-insana dönüşürler. Bitki-insanların en önemli özellikleri her tür koşula uyum gösterebilmeleridir. Bellekleri silinmiş, herkesin aynı şekilde düşündüğü, bireysel farkların ortadan kaldırıldığı "dertsiz" bir toplum yaratılmıştır.

6 Ionesco'nun "Gergedanları"nda benzeri bir öykü anlatılır. İnsanlar insanlıktan çıkıp gergedan olmaya başlarlar. Siegel'in filmindeki bitki-insana dönüşmenin yerini burada gergedanlaşma almıştır. Yazar, söz konusu dönüşümden duyduğu kaygıyı şöyle dile getirir: "... birdenbire ortaya çıkan bir düşüncenin bulaşıcı bir hastalık gibi yayılması. Yeni bir din, bir öğreti, bir fanatizm sürükleyiveriyor insanları ... Bilmem hiç dikkatinizi çekti mi, insanlar sizin düşüncelerinizi artık paylaşmıyorsa, sanki canavarlarla karşı karşıyaymışsınız duyugusu uyanıyor insanda, örneğin gergedanlarla. Gergedanların saflığı, aynı zamanda

noot 1

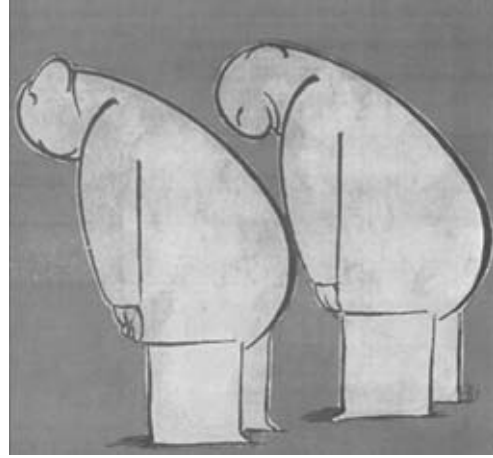
acımasızlığı var onlarda. Onlar gibi düşünmüyorsanız göz kırpmadan öldürebilirler sizi”.

7 Siegel ve Ionesco öykülerini kurgularken yirminci yüzyılın iki büyük aşırı uyum salgınından esinlenmişler. Siegel McCarthy dönemini, Ionesco, Nazi Almanyası'nı anlatıyor. Aynı öyküler kolaylıkla günümüzün salgınlarına uyarlanabilir. Solingen'de ya da Sivas'ta insanları yakan, Cezayir'de boğazları kesen, Bosna'da dürbünlü tüfekte avlayan kişi bir bitki-insan ya da bir gergedan olarak tanımlanabilir pekala.

8 Aşırı uyumlu insan tipinin oluşumunda rol oynayan etkenlerden birisi olumsuz ekonomik koşullardır. Yoksulluğun, kişinin sahip olamadıklarını ona verme vaadinde bulunan otoriteye boyun eğmesini kolaylaştıracağı açıktır. Ayrıca vaadler yalnızca kısa süreli maddi çıkarla sınırlı değildir. Eğer yaşanan olumsuz koşulların değiştirilebileceği umudu yitirilmişse, bu dünyada ya da öteki dünyadaki bir cennete ulaşmak için bir inanç ordusuna yazılmaktan başka yol kalmamış olabilir. Buna karşın, olup biteni salt ekonomik koşullarla açıklamak, bu karmaşık olguyu fazlasıyla basitleştirmek olur. Aynı ekonomik konumdaki insanların bir bölümü dayatılan kitle-insanı kimliğine direnirken, bazıları ise bunu sessizce kabulleniyorlar. Bu durum, herkesin içinde farklı bir aşırı uyum tohumu olduğunu düşündürüyor. Gün gelip uygun koşullar oluştuğunda, herkesin bitkisi farklı bir hızla büyüyüp, farklı çiçekler açıyor. Aşırı uyum hastalığının nedenlerini anlayabilmek için bu duruma eşlik eden ruhsal düzeneklerin de gözden geçirilmesi gerekiyor.

Hastalığın ilacı var mı?

9 Dolayısıyla, söz konusu kişilik yapısının değişmesinin pek kolay olmayacağı söylenebilir. Böylesine köklü bir değişim için öncelikle, kişinin içinde bulunduğu durumun bireysel varoluşu üzerindeki olumsuz etkilerinin farkına varması gerekir. İkinci adım, aşırı uyumlu kişiliğin sağlamakta olduğu avantajlardan vazgeçilmesidir. Söz konusu dönüşümün ne denli güç olduğunu açık bir şekilde kavramak isterseniz, yalnızca bir gün için, sizden beklendiği gibi değil de olmak istediğiniz ve doğru bulduğunuz gibi davranmayı deneyebilirsiniz. Bu küçük deney bile özgün bir kişiliğin bedeli konusunda size epeyce ipucu sağlayacaktır. Ama, ben zaten böyle yaşıyorum diyorsanız, o zaman çevrenizdekilere yardım etmenizi öneririm. Sizin gibi insanlara hepimizin öyle çok gereksinimi var ki ...

*Kısaltılarak alınmıştır
Cumhuriyet Hafta, 25 Nisan 1997*

Eski Türk filmlerine rağbet azalmıyor

Erhan Keleşoğlu

- 1 Bugün “Yine mi Türk filmi” deyip zapping yapanların sayısı mutlaka az değil ama eski yerli filmler hâlâ rağbet görüyor ve iyi rating sağlıyor. Televizyon kanallarında defalarca gösterilen filmler hem eleştiriliyor, hem izleniyor. Münir Özkul’lu, Adile Naşit’li, Tarık Akan’lı, Şener Şen’li, Halit Akçatepe’li ve başlı başına bir fenomen sayılan Kemal Sunal’lı filmler büyük ilgi görüyor. Bu filmlerle büyüyen bir nesil, şimdi kendi çocuklarıyla beraber bu filmleri tekrar tekrar seyrediyor. Kimilerine göre, toplumumuzda yok olmakta olan eski değerlere duyulan büyük özlemden kaynaklanıyor bu durum. Kentleşme olgusu ile birlikte insanların gittikçe yalnızlaştığı, mahalle yaşantısının silindiği, apartmanlarda kimsenin kimseyi tanımadığı bir dönemde eskinin o sıcak ilişkileri arandığı için bu filmlere büyük ilgi olduğu söyleniyor.
- 2 Kimileri ise meseleye tam tersi yönden bakıyor ve bu ilginin gerçekten var olup olmadığını sorguluyor. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ersan İlal de meseleye bu doğrultuda bakıyor ve televizyonların yalnızca ucuz oldukları için bu filmleri tercih ettiklerini düşünüyor. Ayrıca bu filmlerin Türk kültürünü yansıttığına inanmadığını da söylemeden edemiyor. Sinema eleştirmeni Mesut Kara ise konuya son derece duygusal bir çerçeveden bakıyor. Ona göre, Türk sineması seviliyordu çünkü o filmlerde ve filmleri yapanlarda inanç ve sevgi vardı. O filmler samimi ve iyi niyetliydi. Son dönemde televizyonlarda Türk filmlerine olan veya olduğu ileri sürülen rağbetin altında ne olduğu sorusuna Mesut Kara, şu yanıtları veriyor: “Belki televizyonlar çok ucuz malettikleri için bu kadar çok film aldı ve gösterdi. Ama zamanla bu anlamı yitirdi. Çünkü aslolan halkın beğenmesiydi ve halk eski Türk filmlerini sahiplenmişti. O filmlerde kendisini buluyordu. Geçmişini, yitip giden erdemleri farketti. Artık o filmlerin televizyona maliyetin azlığından çok, seyircinin onları izliyor, istiyor olması önemliydi.”
- 3 Herşeyin değiştiğini ve bu değişimi en iyi Türk sinemasının yansıttığını söyleyen Kara, şöyle devam ediyor: “Geçmiş yıllarda varolan güzellikler yok olmuş, değişmiş, yerini başka şeyler, ‘yükselen değerler’ almıştı. Bunları halk, o filmleri izledikçe görüyordu. Bir çoğumuz iyi insan olmayı, isyan etmeyi, mücadeleyi o filmlerin kahramanlarından, Yılmaz Güney’den, Cüneyt Arkın’dan, Nubar Terziyan’dan, Osman Akyan’ın, Faik Coşkun’dan, İhsan Yüce’den öğrenerek büyümüştük.
- 4 Kuşkusuz o filmlerin çekildiği yıllarda Türkiye bugünkünden çok farklıydı. Türkiye nüfusunun çoğunluğunun kırsal alanda yaşadığı, köyden kente göçün ve topraktan kopuşun alabildiğine devam ettiği bir dünyada çekilmişti o filmler. Toplumsal değişimin çalkantılarıyla sarsılan küçük insanlar, zorluklara ve acılara, dünyalarında yarattıkları hemşehrilik, komşuluk kurumlarında şekillenen bir dayanışma ile cevap verirdiler. Hangi düşünceden olursa olsun, mert insanlara saygı duyulur, alınteri ile çalışmak en büyük fazilet kabul edilirdi. Derken öyle bir çağ başladı ki, çuvalla kara para aklayanlar, uyuşturucu kaçakçıları, eli kanlı katiller, halkın parasını çalanlar ‘şerefli’ sayıldılar. Onlara helâl olsun, denildi. Türkiye’nin onunla gurur duyduğu haykırıldı. Yeni dönemin erdemi hangi yoldan olursa olsun köşeyi dönebilmektir.”
- 5 Acaba şimdi televizyon kanallarında izlediğimiz eski Türk filmleri ulusal kültürümüzü yansıtıyor mu?... Ersan İlal, bu filmlerin Amerikan salon filmleri tarzında oldukları ve bizim kültürel değerlerimizi yansıtmadıkları görüşünde.
- 6 Artık Amerikan kaynaklı kozmopolit kültür, bizim ülkemizde de egemen oluyor. Farklı ülkelerden, farklı uluslardan, farklı kültürlerden milyarlarca insanı aynı markaları giymeye, aynı şarkıları söylemeye, aynı köfteyi yemeye ve aynı filmi seyretmeye zorlayan bu sürecin sonunda ne olacağını kimse bilmiyor ama duygusal bağların ötesinde, bu kozmopolitleşme veyahut kültür emperyalizmine karşı yirmi otuz yıl öncesinin filmleriyle direnemeceğimiz açık seçik görülüyor.

*Değiştirilerek alınmıştır
Nokta, 30 Mayıs 1998*

Vazgeçemediğimiz ‘yağma kültürü’

Özgür ATANUR

1 Yağmacılık, yiyicilik sevdası çok eskilere dayanıyor. Tevfik Fikret’in 1912 yılında yazdığı ‘Hân-ı Yağma’ şiirindeki dizelerden bugüne hiçbir şeyin değişmediği görülüyor. Eskilerde yağmalama, adabıyla yapılırken bugünlerde sokaklarda, siyasette, Boğaz yamaçlarında açık açık, göz göre göre yapılıyor. Hatta devletin malının deniz olarak görüldüğü bu dönemde memeyene domuz deniliyor. Yağmacılık bizim kökenimizden mi kaynaklanıyor yoksa ‘dış mihraklar’ mı bizi yağmacı yapıyor gibi sorular kafaları kurcalıyor.

2 “Bizim kanımızda yağmacılık var” diyerek söze başlıyor gazeteci Güngör Uras ve fetih zihniyetinin bunu desteklediğini dile getiriyor. Fetihle toprak ve varlık elde etmeye alışmış akıncı bir neslin çocukları olduğumuzun altını çizen Uras, “elde edilen toprakları kendi toprağı, kendi hakkı olarak gören zihniyetle, Anadolu’dan gelip bayrağı diktiği yeri kendi toprağı olarak gören zihniyet aynıdır” diyor. “İnsanlar İstanbul sokaklarında kaldırımlarına büfeyi dikeyiyor “Burası benim” diyor, parka çay bahçesi açıyor “Burası benim hakkım” diyor. Hân-ı Yağmanın en güzel misali şu: Bugün İstanbul’un trafik sorunuyla uğraşanların aklına, iki şeritli sokağın bir şeridini otopark olarak kullanan ve haracını yiyenleri oradan kaldırırsam yolların kapasitesi yüzde elli artar diye birşey gelmiyor. Ankara’da oturanlar şu anda İstanbul’dan daha zengin çünkü orada oturanlar devleti soyarak yaşıyorlar” diyen Uras, ‘Hân-ı Yağma’nın bu söylediklerinde saklı olduğunu vurguluyor.

3 1950’li yıllarda başlayan kırdan kente akın ve bu akının yarattığı arsa talebinin, devletin planlama faaliyetleriyle karşılanamadığını ifade eden Prof. Dr. Emre Kongar, tam tersine devletin bu akına ilgisiz kaldığını ve hazine arazisi, belediye arazisinin yağmalanmasının, gecekondularıyla meşrulaştırıldığını belirtiyor. Şimdi tabii bu yapı böyle oluşunca kentleşme olgusu çerçevesinde kent arsalarının rantı muazzam miktarlara ulaştı. Bir süre sonra kentlerde kamu arazilerini yağmalayarak gaspedenlerin, bu gaspları sonunda zenginleşip, güçlendiklerini ve bunları meşrulaştırmak için siyasete girdiklerini söyleyerek; “Bunlar siyasal partilere girdiler ve yerel örgütlenmelerde, yani belediyelerde, il ve ilçe meclislerinde egemen oldular. Böylece yağma kültürünün siyasete hakim olduğu bir yapı ortaya çıktı” diyor.

4 ‘Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi’ adlı kitabın yazarı ve Dokuz Eylül Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Coşkun Can Aktan, bu konuyla ilgili şunları söylüyor: “Türkiye’de bu süreç 1980 sonrasında yaygınlaştı. Benim tespitim şu, Türkiye’de yağma kültürü adını verdiğimiz konu geniş bir yelpazeyi kapsıyor. Ben bunu bir kavram altında incelemeye çalıştım. Ben buna kleptokrasi veya siyasi yozlaşma adını verdim. Bunun içine rüşvet, yolsuzluk, halk dilinde torpil dediğimiz adam kayırmacılığın farklı türleri girmektedir. Partizanlık, eş dost kayırmacılık, rant kayırmacılığını hep yozlaşmanın türleri olarak belirttim. Devletin ekonomiye müdahalesi sonucunda ortaya çıkan rantlar ve bu rantları kapabilmek için yarışan kesimler ve kuruluşlar gibi. Devlet iç borçlanmayla hazine bonolarını piyasaya sürdüğü anda ortaya bir rantiyeci kesim çıkıyor ve büyüyor, genişliyor. Yiyicilik, yağmacılık işte bu kleptokrasi kavramı altında birleşiyor.”

5 Tüm bu tartışmalardan sonra ister istemez yine Tevfik Fikret’in dizeleri zihinlerde yankılanıyor:

*“Bu harmanın gelir sonu, kapıştın gider ayak/
Yarın, bakarsınız, söner bugün çırtıdayan ocak!/
Bugünkü mideler kavi, bugünkü çorbalar sıcak/
Atıştın, tıkıştın kapış kapış, çanak çanak.../
Yiyin, efendiler, yiyin; bu hân-ı pür-nevâ sizin;/
Doyunca, tiksirince, çatlayınca kadar yiyin!”*

*Değiştirilerek alınmıştır
Nokta, 16 Mayıs 1998*